

International Journal of Mardin Studies
(IJMS), 2021, 2(1), s. 83-103.

**Kullanıcı Gereksinimleri Özelinde
Geleneksel Konutların Mekânsal Okumaları**

Araş. Gör. İrem BEKAR
Araş. Gör. Selver KOÇ ALTUNTAŞ

Kullanıcı Gereksinimleri Özelinde Geleneksel Konutların Mekânsal Okumaları

İrem BEKAR¹

Selver KOÇ ALTUNTAŞ²

Özet

Tarihsel süreç içerisinde oluşan yaşam alanları, insan ve çevre faktörleriyle çeşitliliğe ulaşarak mimari karakteri oluşturmaktadır. Tarihi, kültürel ve yapısal mirasın en önemli örneklerinden biri olan geleneksel konutlar da bu faktörlerden etkilenerek kendi kimliklerini meydana getirmiş ve günümüze kadar çeşitli gereksinimler doğrultusunda oluşumlarını tamamlamıştır. Bu noktada, kullanıcı gereksinimleri; konuttaki mekâna yansımakta ve mekânı biçimlendirmektedir.

Kullanıcı gereksinimlerinin geleneksel konut biçimlenmesindeki etkisinin incelendiği bu çalışma kapsamında, Türkiye’de bulunan çeşitli bölgelere ait geleneksel konutlar ele alınmıştır. Bu konutların plan kurgusu üzerinden; kullanıcı gereksinimlerine bağlı mekân türleri ve işlevsel kurgular okunmuştur. Çalışma, 3 aşamadan meydana gelmektedir. İlk aşamada kavramsal altyapı oluşturulmuştur. İkinci aşamada, o bölgenin geleneksel konut tipolojisini yansıtan, literatürden elde edilen 9 konutun görsel ve planların temini sağlanmıştır. Çalışmanın üçüncü ve son aşamasında ise; seçilen 9 konuta ait plan şemaları kullanıcı gereksinimlerinin meydana getirdiği; fiziksel ve psikososyal gereksinimler üzerinden farklılaşan birimler üzerinden incelenmiştir. Bu doğrultuda, kullanıcı gereksinimlerinin konut biçimlenmesinde etkili olduğu, bu sayede mekân ve kullanım çeşitliliği ile bunların örgütlenmesinde farklılıklar yarattığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kullanıcı Gereksinimleri, Fiziksel Gereksinme, Psikososyal Gereksinme, Geleneksel Konut.

Spatial Readings Of Traditional Houses Specific To User Requirements

Abstract

The living spaces formed in the historical process create the architectural character by reaching diversity with human and environmental factors. Traditional houses, one of the most important examples of historical, cultural and structural heritage, are also affected by these factors and completed its formation in line with various needs until today. At this point, user requirements; it reflects on the space in the residence and shapes the space. Within the scope of this study, which examines the effect of user needs on traditional housing formation, traditional houses of various regions in Turkey were discussed. Through the planning of these residences, spatial types and functional setups depending on user needs are read. The study consists of 3 stages. In the first stage, the conceptual infrastructure has been created. In the second stage, the visual and plans of 9 houses, which reflect the traditional housing typology of that region, were obtained from the literature. In the third and last stage of the study; The plan schemes of the selected 9 residences are created by the user needs; It has been examined over

1 Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, irembekar@ktu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-6371-9958.

2 Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üni., Mimarlık Fak., İç Mim. Böl. selverkoc@ktu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-9272-7746.

Makale Gönderilme Tarihi: 24/03/2021, Kabul Tarihi: 05/04/2021.

its units that differ on physical and psychosocial needs. In this direction, it is seen that the needs of the users are effective in the formation of the house, thus creating differences in the variety of space and usage and their organization.

Key words: User Needs, Physical Needs, Psychosocial Needs, Traditional Housing.

Giriş

Günlük yaşamımızda yeme, içme, dinlenme, uyuma gibi temel eylemlerin gerçekleştiği konut, çeşitli tipolojilerle karşımıza çıkmaktadır. Konutun yalnızca barınma ihtiyacı ve temel eylemlerle değil, aynı zamanda sosyo-kültürel bağlamda farklı anlamsal ve estetik değerlerle var olduğu görülmektedir. Bu da geçmişten günümüze değin her bir kültürün konutu farklı anlamlandırarak farklı gereksinimlerle biçimlendirdiği anlamına gelmektedir. Bu nedenle kültür ve konut arakesitinde birçok çalışma yapılmış, farklı görüşler ve sınıflamalar literatürde yerini almıştır.

Rapoport (1980), konutu biçimlendiren kültürün oldukça önemli bir faktör olduğundan söz etmiştir. Sosyo-kültürel faktörlerin fiziksel faktörlere göre daha önemli olduğunu, çünkü yaşam tarzının birinci dereceden önem taşıdığını vurgulamıştır. Altman ve Chemers (1980) konutun biçimlenişini dünya görüşü, çevresel faktörlerle gerçekleşen algılamalar, mahremiyet, sosyal yapı ve aile yapısı gibi önemli başlıklarla ele almıştır. Lawrence (1987) ise normatif kavramlar ve insani davranış süreçleri veya görünen ve görünmeyen kültürel faktörler konut biçimlenişini ele almıştır. Konutun biçimlenmesini etkileyen sosyo-kültürel faktörleri Karasözen Seklice (1993); yaşam tarzı, aile yapısı, mahremiyet, ekonomik etkenler, sosyal ilişkiler, estetik değerler ve savunma olarak sınıflamıştır.

Tüm bu sınıflamalar çeşitli ve farklı olmalarına karşın ortak özellikler barındırmaktadır. İnsan, hem fiziksel çevreyi hem de manevi, sosyal ve dinsel çevreyi kontrol etmektedir. Kültürel süreklilik olarak da adlandırılan, toplumların kendi kimlik ve değerlerini geleceğe aktarma sorunsalı başında gelen 'geleneksel konutlar'da bir sentez görmek mümkündür (Rapoport, 1980, Yürekli ve Yürekli, 2007). Bu bağlamda Anadolu'nun farklı bölgelerinde görülen her geleneksel konut, zengin bir kültürel birikimi ortaya koymaktadır.

Kuban (2002), Anadolu'da Türk evlerini yaşam kültürünü yansıtan, Türk kimlik yapısı ve gereksinimlerine cevap verebilen konut tipleri olarak ele almıştır. Türk evi, estetik kaygılardan öte, gereksinimlere cevap veren rasyonel bir yapılanma göstermektedir. Oda, sofa, geçiş mekânları ve hayat gibi temel mekânlar plan şemasını oluşturmada ve kütleli mimarlığa sahiptir. Eldem Türk evini, en genel anlamı ile sofanın konumuna ve formuna göre yapılan sınıflandırmasında; sofasız, dış sofalı, iç sofalı ve orta sofalı olmak üzere dört başlık altında ele almaktadır (Eldem, 1986). Bu sınıflamada mekânların da önemi büyüktür. En önemli ve en esnek mekânı odadır. Odalara, göz, hane gibi çeşitli yerel isimler verilmektedir (Kuban, 1982, Bektaş, 1996). Odaların iç mekânı örgütlenme biçimi, donatıları, isimleri ve işlevleri değişebilmektedir. Ayrıca, fiziki yapının ve çevrenin oluşmasında etken olan etmenlerle değişiklik göstermektedir. Bu noktada ele alınan kullanıcı gereksinimleri; toplumsal ve psikolojik olarak gözlenemeyen, fakat etkilerinin fiziksel çevrede oldukça net bir şekilde görülmektedir (Erkman, 1982). Kullanıcı gereksinimleri birçok farklı parametrelere bağlı olarak ortaya çıkan, değişebilen, dönüşebilen dinamik bir olgudur (Arcan ve Evcı, 1987). Bu da kullanıcı gereksinimlerini çeşitli tanım ve sınıflandırmaların yapılabildiği, farklı yönlerden analiz ve değerlendirmelerle ele alınabilen bir kavram hâline getirmektedir.

Kültürel faktörlerin etkili olduğu konut tasarımında, gereksinimler kullanıcının kültür grubuna bağlı olarak değişmektedir. Çünkü kullanıcı gereksinimleri kültürel değerlerle toplumumuzda önemini sürdürmekte olan önemli bir kavramdır. Yapılan çalışmalar arasında konut ve kullanıcı gereksinimlerine dair birçok bilgi, analiz, değerlendirme ve öneriyi görmek mümkündür. Bu kapsamda bu çalışmada, kullanıcı gereksinimlerinin Türkiye sınırları içindeki geleneksel konutlardaki kullanım kalıplarının biçimlenmesinde doğrudan etkili olup olmadığı sorusunun cevabı aranmaktadır. Literatürden elde edilen ve yeterli düzeyde bilgiye ulaşılan farklı coğrafyalardaki konutlardan seçilen örnekler, plan düzleminde bölgeden bölgeye farklılaşan konut bölümleri ele alınmıştır. Bu konutlara ait kullanıcı gereksinimleri özelinde kullanılan mekânlar ön plana çıkarılarak, bu mekân özelinde değerlendirmeler yapılmıştır.

1. Kuramsal Çerçeve

1.1. Kullanıcı Gereksinimleri ve Sınıflandırılması

Gereksinme sözcüğü bir şey için duyulan ihtiyaç olarak tanımlanabilir. Kullanıcı gereksinimleri ise, kullanıcının bir mekân içinde yaşamını toplumsal, psikolojik ve fizyolojik açıdan rahatça sürdürebileceği ve yaptığı işlerde verimli olmasına yardım edecek olanakları veren çevre koşulları şeklinde açıklanmaktadır (Atasoy, 1973; Günal, 2006). Bu doğrultuda gereksinimlerde asıl hareket noktası insanlar ve onların değişen istekleridir. Çoğu zaman “gereksinme” ile “istek” kavramları birbiri ile karıştırılmakta ve aynı anlamı veriyormuş gibi kullanılmaktadır (Güenal, 2006). Ancak gereksinme, kişilerin toplum içerisindeki eylemlerini etkin bir biçimde yerine getirebilmeleri açısından bir gerekliliği belirtmekte ve kullanıcı açısından mekânda olması zorunlu koşulları ifade etmektedir (Atasoy, 1973; Alga, 2005).

Fiziki yapının ve çevrenin oluşumunda etkili olan unsurlar, insanın doğa ile olan etkileşimi ile başlayıp bina içi ve dışı fiziksel ve mekânsal çözümlerle son bulmaktadır (Özyılmaz, 2001). İnsanın mekândan beklediği özellikler kullanıcı gereksinimlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bunlar mekân kullanıcılarının eylemlerini gerçekleştirebilmeleri için fiziksel çevrenin sahip olması gereken minimum nitelik ve koşullardır.

Kullanıcı gereksinimleri gözlenemeyen soyut bir kavramdır ve onun izlenebilen somut görünümü ise insanın yaptığı davranışlardır (Erkman, 1982). Bu açıdan kullanıcı gereksinimlerinin anlaşılması, fiziksel çevre, insan ve insan davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi ile mümkündür. Mimarlıkta kullanıcı gereksinimleri başta barınma olmak üzere bunun belki alt başlıklarını oluşturabilecek uyuma, beslenme, çalışma, dinlenme gibi eylemleri kapsamaktadır. Bir yapının, tasarım ve tasarım sonrası kullanım sürecinde şekillenmesinde kullanıcı gereksinimleri önemli bir belirleyicidir. Bu nedenle kullanıcı gereksinimleri ve tasarım arasındaki ilişkinin uyumlu kurgulanması gerekmektedir. Bir tasarıma başlarken onu kullanacak olan kitlenin gereksinimlerinin doğru belirlenmesi, mekânın fiziksel ve psikolojik ortamının amacına uygunluğu açısından önemlidir.

Moslow (1982), toplum içindeki insanın temel gereksinimlerini, fizyolojik gereksinimler, güvenlik gereksinmesi, ait olma-bağlanma gereksinmesi, saygınlık-prestij gereksinmesi, özgerçekleştirim-kendini kanıtlama ve entellektüel, duyuşsal ve estetik doyum olmak üzere altı başlıkta ele almıştır (Güenal, 2006). Kullanıcı gereksinimleri bugüne kadar farklı araştırmacılar tarafından çeşitli kapsamlarda sınıflandırılmıştır. Bayazıt (1982)'e göre kullanıcı gereksinimleri teknik gereksinimler, çevresel gereksinimler ve beşeri gereksinimler olmak üzere üç aşamada ele alınırken, Buğday (1991) ve Gül (1993)'e göre kullanıcı gereksinimleri fiziksel ve psiko-sosyal olarak iki ana başlıkta incelenmekte bu başlıklar ise kendi içerisinde alt başlıklara ayrılmaktadır (Korur vd, 2006) (Tablo 1).

Kullanıcı Gereksinimleri	Fiziksel Kriterler Mekânsal, Sağlık, Fiziksel Çevre Şartları, Güvenlik
	Psikolojik Kriterler Mahremiyet, Davranışsal, Estetik, Toplumsal

Tablo 1: Kullanıcı Gereksinimleri ve Alt Parametreleri (Korur vd. 2006; Dönmez vd. 2015)

Fiziksel kullanıcı gereksinimleri, daha çok insanın yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan barınma, oturma, beslenme, yatma gibi eylemleri kapsayan ve bu eylemleri gerçekleştirirken uygun fiziksel koşulların sağlanarak kullanıcı konforunun sağlanabilmesi durumunu belirtir. Fiziksel gereksinimler mekânsal, sağlık, fiziksel çevre şartları (ısısal, görsel, işitsel) ve güvenlik gereksinimleri olarak alt başlıklarda açıklanabilmektedir (Buğday, 1991; Gül, 1993). Mekânsal gereksinimler; kullanıcının eylemlerini gerçekleştirirken mekânın en, boy, oran, renk, aydınlatma gibi fiziksel özelliklerinin kullanıcının ihtiyaçlarına karşılık verilebilmesi ve psikolojik ve fiziksel konfor koşullarını sağlayabilmeleri için mekânın sahip olması gereken özelliklerdir (Buğday, 1991; Ateş, 1988). Sağlık gereksinimlerini mekânda kullanıcının sağlığı etkileyecek kirli su, hava, çöpler artıklar ve mikroplardan korunma gibi her türlü zararlı unsurun engellenmesi için alınan önlem ve gerekliliklerdir. Fiziksel çevre şartları, mekân içerisinde ısısal, görsel ve işitsel çevresel konfor özelliklerin kullanıcı için uygun ortamın sağlanması ile ilgili unsurları kapsamaktadır. Güvenlik gereksinimleri ise mekânın yapısal sağlamlığı ve mekânda oluşabilecek her türlü riske karşı alınması gereken önlemleri kapsamaktadır.

Psiko-sosyal gereksinimler bir eylemin psikolojik açıdan herhangi bir rahatsızlık duyulmadan yerine getirilebilmesi için gerekli minimum koşullardır (Güremen, 2016). Başka bir deyişle kullanıcıların kültürel değerlerine bağlı olarak farklılaşan kişisel istek ve ihtiyaçları kapsayan özelliklerdir. Psiko-sosyal kullanıcı gereksinimleri, mahremiyet, davranışsal, estetik ve toplumsal gereksinimler olarak sınıflandırılmaktadır (Buğday, 1991; Gül, 1993). Mahremiyet gereksinimleri, mekânda kullanıcılar açısından hem kendi içinde hem de yakın çevresi içinde işitsel, görsel, kişisel ve toplumsal gizliliğe uygun koşulların sağlanmasıdır (Korur vd., 2006; Uzunoğlu ve Özer, 2014). Davranışsal gereksinimler, mekânda kişilerin eylemleri anında gereksinim duydukları kişilerin yaşamları için gerekli olan subjektif değerler olarak tanımlanmaktadır (Korur vd., 2006; Uzunoğlu ve Özer, 2014). Estetik gereksinimler, kullanıcıların mekânda temel fiziksel gereksinimler karşılandıktan sonra hem görsel hem psikolojik açıdan da memnuniyet duyabilmesi için mekânın renk, doku, oran gibi özellikleri ile ilişkin değerleri kapsamaktadır. Toplumsal gereksinimler, mekândaki sosyal ilişkiler, toplumsal yapı ve aile yapısı özelliklerini kapsamakta ve bunların birbiri ile olan ilişkisi ile ilgilenmektedir (Korur vd., 2006).

1.2. Geleneksel Konutlarda Kullanıcı Gereksinimleri

İnsanlığın yerleştiği her bölgede; iklim, topografya, bitki örtüsü, coğrafi koşullar vb. değerlerin farklılıklarına bağlı olarak her yörede farklı niteliklerde özgün mimari yapılar ortaya çıkmıştır (Kutlu ve Soyluk, 2021). Mimari yapılar içerisinde kullanıcıyı en yaygın olan yapı konutlardır. Konutlar barınma ihtiyacını karşılaması yanında bireylerin farklı sosyo-kültürel yapılarının çevre ile uyumlu olmasını sağlayan mekânlardır. Bu yönden bakıldığında konutlar, sadece insan gereksinimlerinin karşılandığı fiziksel bir nesne değil, aynı zamanda o mekânda yaşayan insanların kimliğinin yer aldığı sosyal ve kültürel bir birim olarak da görülebilir (Dönmez vd., 2015).

Her medeniyet içerisinde bulunduğu coğrafya, iklim, gelenek-görenekler, üretim-tüketim biçimleriyle şekillenen çevresel koşullar ve kullanıcı gereksinmelerinin etkisiyle özgün bir konut mimarisi oluşturulmaktadır (Arseven, 1984). Geleneksel konut olarak bilinen, uzman mimarların müdahalesi olmaksızın deneyime dayalı bilgiyle inşa edilmiş yapılar, bu yapıların oluşumunda (Arboleda, 2006; Muşkara, 2017); doğa, yaşam biçimi, çevresel koşullar, toplumsal yapı ve kültürel özelliklerden kaynaklanan gelenekler, inançlar ve deneyimler etkin bir rol oynamaktadır. Bu koşullar bölgede yaşayan insanların hem fiziksel hem de psiko-sosyal gereksinmelerini de etkilemiş ve her yörede farklılık gösteren geleneksel konut biçimlenmeleri ortaya çıkmıştır.

Fiziksel kullanıcı gereksinimleri ele alındığında, geleneksel konutlarda kullanıcıların yöredeki yaşam şeklinin etkisiyle oluşan mekânsal ihtiyaçları, konutun mekânsal biçimlenmesini etkilemektedir. Bölgede hâkim olan üretim-tüketim ilişkilerinin etkisiyle konutta ek bir mekâna ihtiyaç duyulması buna örnektir. Geleneksel konutların biçimlenişine etki eden bir diğer unsur ise sağlık ve güvenlik gereksinmeleridir. Bölgesel koşulların etkisiyle oluşabilecek zararlı dış etkenlere karşı önlemler konutun mimari karakterini etkileyebilmektedir. Akdeniz mimarisinde ve Güneydoğu'da görülen mavi renk kullanımının bölgede bulunan akrepleri önlemek için bir önlem niteliğinde olması buna en iyi örneklerden biridir. Fiziksel gereksinimler başlığında yer alan fiziksel çevre şartları faktörü ise konuttaki biçimlenmeyi etkileyen en önemli unsurlardan bir diğeridir. Geleneksel konutlar buldukları iklim koşullarına en uygun bileşenlerle oluşturulurlar. Bu koşullar iklim özelliklerinin olumsuzluklarından korumaya veya olanaklarından faydalanmaya odaklanarak konutların mimari karakterini oluşturmada önemli bir rol üstlenmektedir (Gürel, 2010).

Psiko-sosyal kullanıcı gereksinimleri açısından ele alındığında; kültür, dini inanış, bireysel istek vb. bağlı olarak değişiklik gösteren mahremiyet anlayışı; toplumsal ilişkiler, insan çevre ilişkileri çerçevesinde konutun düzenlenmesinde etkili bir unsurdur (Faiz Büyükçam ve Zorlu, 2018). Kullanıcı özellikleri ve talepleri doğrultusunda belirlenen davranışsal unsurlar geleneksel konutların mekân örgütlenmesinde belirleyici unsurlardandır (Ersoy, 2010). Bu noktada kültürel etkenler kişisel taleplerin oluşmasında önemli bir rol üstlenir. Psiko-sosyal gereksinimlerden bir diğeri olan toplumsal gereksinimler ise geleneksel konutların biçimlenmesinde belirleyici olan bir diğer unsurdur. Örneğin geleneksel konutlarda bulunan avlular toplumsal ve aile odaklı faaliyetleri harekete geçirmesi, toplantı yerleri sunması yönüyle sonucu ortaya çıkan, toplumsal ilişkileri güçlendiren ve sosyalleşmesi ihtiyacını karşılayan mekânlardır (Almhafdy vd., 2013). Aynı şekilde estetik gereksinimler de kültürün etkisiyle biçimlenmektedir. Aynı ülke sınırları içerisinde farklı bölgelerde mimari de ve donatılarda oluşan süsleme özelliklerinin farklılaşması buna en iyi örneklerden biridir.

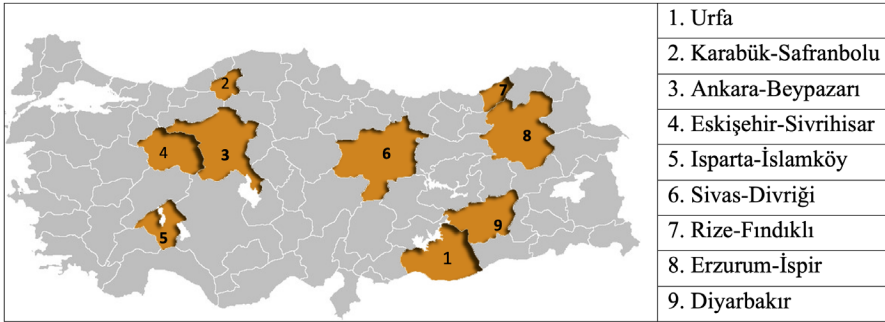
Tüm bunlardan yola çıkılarak, belirli bir bölgedeki konut özelliklerinin değerlendirilmesinin, o bölgede yaşayan toplulukların yaşam biçimlerini anlayabilmek için önemli ipuçları verdiği söylenebilir. Bu noktada, yılların yapma ve yaşama bilgisi birikimi sonucu ortaya çıkan geleneksel konutların bölge kültürel değerlerini ve bu doğrultuda oluşan kullanıcı gereksinmelerini en belirgin şekilde anlayabileceğimiz yapılar olduğunu söylemek mümkündür.

2. Yöntem

Çalışma, literatür taraması ile elde edilen kuramsal çerçeve ile şekillenmiştir. Bu kapsamda 3 aşamadan oluşan sürecin ilk aşamasını, kültür ve konut arakesitinde önemli bir yeri olan kullanıcı gereksinmelerinin, geleneksel konut ile olan ilişkisi oluşturmaktadır. Literatürden elde edilen bilgi ve belgeler doğrultusunda seçilen konutlar kullanıcı gereksinmelerinin iki temel ilkesi; fiziksel ve psiko-sosyal gereksinimler ve bu iki ilkenin alt parametreleri doğrultusunda incelenmiştir.

Çalışma kapsamında Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden seçilen mekânların incelenmesinde, Asatekin (1994)'ün geleneksel konutları odaya göre sınıflamasından yola çıkılmıştır. Bu bağlamda mekânlar nötr mekân (avlu), özelleşmiş mekânlar (mutfak, depo, tuvalet, hamam, dükkân), özelleşmemiş/çok amaçlı mekânlar (oda ve sofa) olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

Çalışmanın ikinci aşamasını, araştırmacının modeli, evreni ve örneklemini sınırlandırmak amacıyla Türkiye sınırları içerisinde bulunan ve farklı şehirlerde yer alan geleneksel konutların seçimi oluşturmaktadır (Şekil 1). Bu konutlar, yerel kimliği ortaya koyan, plan organizasyonu bakımından tipolojik özellikler gösteren ve makale, tez, kitap çalışmalarında yer alan konutlar içerisinde rastgele seçilerek derlenmiştir.

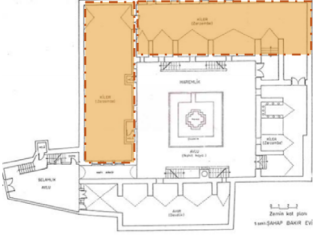

Şekil 1: İncelen Konut Örneklerinin Bulunduğu İller ve Bölgeler

Çalışmanın üçüncü ve son aşamasında, seçilen konutlardaki incelenen mekânın işlevi ve hangi kullanıcı gereksinme parametresiyle var olduğu ortaya konmaktadır. Konutlarda, fiziksel ve psikososyal gereksinimin doğurduğu ihtiyaçtan dolayı kullanılan önemli mekânlar ön plana çıkarılmıştır. Bu mekânlar yalnızca o bölgeye ait olabildiği gibi birçok bölgedeki konutlarda da görülebilmektedir. Bu noktada ele alınan konutun bölge özelinde kültürel etkenler ve gereksinimler doğrultusunda diğer bölge örneklerinden; plan, görünüş, malzeme gibi unsurlarla farklılaşması göz önünde bulundurulmuştur. Bu nedenle her bir konut kendi bölgesine ait unsurlarla değerlendirilmiş, konutlarda ele alınan mekânlar kullanıcı gereksinmesi özelinde incelenmiştir.

3. Bulgular

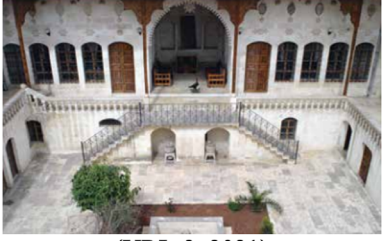
Çalışmada 9 farklı şehirde seçilen 9 konut üzerinde durulmuş, bu konutlarda bulunan 11 mekân, kullanıcı gereksinimleri özelinde aşağıdaki gibi incelenmiştir:

Urfa, 'Zembere': Zembereler depolanabilir yiyeceklerin saklandığı, genellikle avlu kotunun 1-1,5 metre altında planlanmış mekânlardır (Karaçizmeli, 2011). Urfa Evleri'nin biçimlenmesinde yazın bölgedeki yüksek sıcaklık ve iklimsel koşullar etkili olması sonucu ihtiyaç duyulan bir mekân olarak ortaya çıkan zembere Urfa geleneksel konutlarının önemli bir kimlik unsurudur. Urfa Şahap Bakır Evi'nde bulunan zembere buna bir örnektir (Tablo 2). Şahap Bakır Evi'ne ait zembere görseline ulaşamadığından tabloda aynı bölge içerisinde yer alan ve aynı karakteristik özellikler gösteren başka bir zembere görseli kullanılmıştır. Genellikle dikdörtgen planlı ve tonoz örtülü olan zembereler yaz-kış, ısıyı çok değişken olmayan serin bir ortam oluşturmaktadır (Akkoyunlu, 1989; Karaçizmeli, 2011).

Şahap Bakır Evi		'Zerzembe' Mekânı	
Plan Şemasında Zembere'nin Yeri		Zembere'nin Fotoğrafi	
Urfa			
	(Akkoyunlu, 1988: 10)	(URL-1, 2021)	
Mekânsal Birim Parametreleri			
Nötr Mekân	☐ Avlu		
Özelleşmiş Mekân	☐ Mutfak ☐ Depo ☐ Tuvalet ☐ Hamam ☐ Dükkan		
Çok Amaçlı Mekân	☒ Oda ☐ Sofa		
Kullanıcı Gereksinme Parametreleri			
Fiziksel Gereks.	☒ Mekânsal ☐ Sağlık ☒ Fiziksel Çevre Ş. ☐ Güvenlik		
Psikososyal Gereks.	☐ Mahremiyet ☐ Estetik ☐ Davranışsal ☐ Toplumsal		

Tablo 2: Urfa Şahap Bakır Evi 'Zerzembe' Mekânı

Urfa, 'Haremlik-Selamlık': Kullanıcı gereksinimleri doğrultusunda oluşan bir başka mekân organizasyonu ise haremlik ve selamlıktır. Geleneksel konutlarda mahremiyet etkisi ve kadın ve erkeğin sosyal konumu konutlarda haremlik-selamlık ayrımını ortaya çıkarmıştır (Erdentuğ, 1972). Dış kapı ile doğrudan ilişkili olan avluya ve avluyu çevreleyen birimlere selamlık, selamlıktan geçilip girilen, mahremiyet kavramı ile şekillenen iç avluya ve onu çevreleyen birimlere ise haremlik adı verilir (Aras vd., 2003; Karaçizmeli, 2011). Urfa'da Şahap Bakır Evi'nde bunun belirgin bir örneğine rastlanmaktadır (Tablo 3). Haremlik ve selamlık bölümlerinden oluşan tarihi ev, hayat, havuz, zerzembe (kiler), eyvan, haremlikle selamlık arasında yemek servisini sağlayan dönme dolap gibi Urfa evlerinin tüm unsurlarını taşımaktadır (URL-2, 2021). Mahremiyet olgusu, toplumsal rollerde ve buna paralel olarak mekân organizasyonlarında belirleyici rol oynamış, kadın ve erkek için tanımlanmış bağımsız birimlerin oluşmasında etkili olmuştur (Özyalvaç, 2015; Halaç, 2019). Haremlik-selamlık ayrımı Türk evlerinin birçoğunda bulunan bir mekânsal anlayış olup benzer örneklerine Diyarbakır, Edirne, Mardin, Nevşehir, Siverek, Safranbolu gibi farklı birçok bölgede de rastlanmaktadır.

Şahap Bakır Evi		“Haremlik-Selamlık” Mekânı	
Plan Şemasında Haremlik-Selamlık Yeri		Haremlik-Selamlık Fotoğrafi	
Urfa	 (Akkoyunlu, 1988: 10)	 (URL-2, 2021)	
	Mekânsal Birim Parametreleri		
Nötr Mekân	● Avlu		
Özelleşmiş Mekân	☐ Mutfak ☐ Depo ☐ Tuvalet ☐ Hamam ☐ Dükkan		
Çok Amaçlı Mekân	☐ Oda ☐ Sofa		
Kullanıcı Gereksinme Parametreleri			
Fiziksel Gereks.	● Mekânsal ☐ Sağlık ☐ Fiziksel Çevre Ş. ☐ Güvenlik		
Psikososyal Gereks.	● Mahremiyet ☐ Estetik ☐ Davranışsal ● Toplumsal		

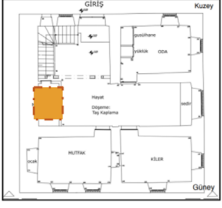

Tablo 3: Urfa Şahap Bakır Evi ‘Haremlik-Selamlık’ Mekânı

Karabük, Safranbolu, ‘Havuzlu Oda’: Havuzlu odalar suyun serinletici ve görsel etkilerinden yararlanmak isteyen konut sakini ve misafirler için bir dinlenme odası niteliğini taşımaktadır (Bayazıt, 2016). Canbulat (2011), havuzlu konaklara dair yaptığı bir araştırmada gerçekleştirdiği görüşmeler sonucu havuzların işlevini ‘Safranbolu’nun aksakallarıyla görüşmelerimde havuzların en önemli işlevinin yangına karşı su depolamak olduğunu ileri sürdüklerini gördüm.’ şeklinde açıklamaktadır. Bununla birlikte gelişen sosyo-ekonomik yapının getirdiği gustonun sonucu olarak ortaya çıktığını belirtmiştir. Batı Karadeniz Bölgesinde Karabük il sınırları içerisinde bulunan Safranbolu, topografya özelliklerinin etkisi ile doğal su kaynakları fazla olan bir bölgedir ve suyun bol olması, kullanım açısından su yapılarının çeşitliliğini de beraberinde getirmiştir (Bölükbaşı Ertürk, 2004). Geleneksel Safranbolu evinde su mutfak, hela veya gusülhane gibi standart kullanımın yanı sıra özellikle ev sahibinin saygınlığını yansıtan havuzlu odalara da rastlanmaktadır (Bölükbaşı Ertürk, 2010). Safranbolu da özellikle büyük konaklarda havuzlu odalar bulunmaktadır. Deligözler Evi buna bir örnektir (Tablo 4).

Deligözler Evi		“Havuzlu Oda” Mekânı	
Plan Şemasında Havuzlu Odanın Yeri		Havuzlu Oda Fotoğrafi	
Karabük, Safranbolu			
	(Bölükbaşı Ertürk, 2010)	(Bölükbaşı Ertürk, 2010)	
Mekânsal Birim Parametreleri			
Nötr Mekân	☐ Avlu		
Özelleşmiş Mekân	☐ Mutfak ☐ Depo ☐ Tuvalet ☐ Hamam ☐ Dükkan		
Çok Amaçlı Mekân	☒ Oda ☐ Sofa		
Kullanıcı Gereksinme Parametreleri			
Fiziksel Gereks.	☒ Mekânsal ☐ Sağlık ☐ Fiziksel Çevre Ş. ☒ Güvenlik		
Psikososyal Gereks.	☐ Mahremiyet ☒ Estetik ☐ Davranışsal ☐ Toplumsal		

Tablo 4: Safranbolu Deligözler Evi ‘Serdap’ Mekânı

Ankara, Beypazarı, ‘Mahzen’: Mahzen mekânı, demir kapılarla korunan, herhangi bir pencere boşluğu olmayan mekânlardır. Yiyecekleri soğuk tutmak depolamak ve diğer kıymetli eşyaları yağmacılardan ve yangından korumak amacı ile kullanılmaktadır (Hatipoğlu, 2015). Ankara ilinin Beypazarı ilçesindeki geleneksel konutların birçoğunda mahzeni görmek mümkündür. Burada bulunan geleneksel konutlar, fiziksel gereksinmeden dolayı geniş aileler için kurgulanmıştır. Ayrıca kültürel anlamda sosyal yaşamın üst boyutta tutulması, yöre mimarisine de yansımaktadır. Bu noktada ele alınan ve yerel kimlik verilerini barındıran, yöreye ait tipolojik özellikler gösteren Abbaszade konutu ‘mahzen’ mekânı konutların girişinde (taşlık) yer almaktadır (Tablo 5). Bu da mahzen mekânını; mekânsal ve güvenlik anlamında oluşan gereksinmeden kaynaklı olarak önemli bir hâle getirmektedir.

Abbaszade Evi		“Mahzen” Mekânı	
Plan Şemasında Mahzen’in Yeri		Mahzen’in Fotoğrafi	
Ankara, Beypazarı			
	(Hatipoğlu, 2015: 81)	(Hatipoğlu, 2015: 71)	
Mekânsal Birim Parametreleri			
Nötr Mekân	☐ Avlu		
Özelleşmiş Mekân	☐ Mutfak ☐ Depo ☐ Tuvalet ☐ Hamam ☐ Dükkan		
Çok Amaçlı Mekân	☒ Oda ☐ Sofa		
Kullanıcı Gereksinme Parametreleri			
Fiziksel Gereks.	☒ Mekânsal ☐ Sağlık ☐ Fiziksel Çevre Ş. ☒ Güvenlik		
Psikososyal Gereks.	☐ Mahremiyet ☐ Estetik ☐ Davranışsal ☐ Toplumsal		

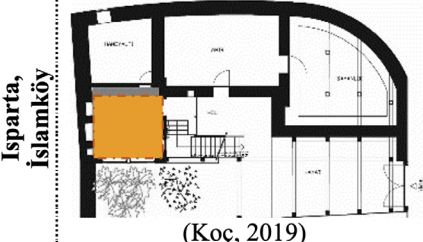

Tablo 5: Beypazarı Abbaszade Evi ‘Mahzen’ Mekânı

Eskişehir, Sivrihisar, ‘Şarapana’: İç Batı Anadolu’da Eskişehir’in bir ilçesi olan Sivrihisar geleneksel konutları ile dikkat çekmektedir. Plân kuruluşları genellikle Anadolu Türk konut mimarisinin karakteristiklerini yansıtan ve eski kent dokusunu önemli ölçüde koruyabilen yerleşimlerden biridir (Sayan, 2009). Konutlar sadece bir yaşama birimi olmanın dışında aynı zamanda üretim yapılan yerler olarak da kullanılmaktadır. Sivrihisar’da bulunan geleneksel konutlarda bölgede yetişen üzümlerin işlenebilmesi için şarapana adı verilen odanın bulunması buna bir örnektir. Sivrihisar’ın en eski sakinlerinden biri (80) şarapanayı şu sözlerle tanımlamıştır; “Eski evimizin bodrum katında şarapana diye bir oda vardı. Orada büyük çanak çömlekler “pekmez” ile doluydu. Ayrıca şarapanada biz diğer tarafında bağlarımızdan hasat ettiğimiz üzümleri çiğnedik.” (Gedik, 2019). Kullanıcının üretim ihtiyacı sonucu ortaya çıkan şarapanalar, pekmez yapılırken içinde üzümün ezilerek sıra hâline getirildiği mekânlardır (Sayan, 2009; Gedik, 2019). Uslu (2003) yaptığı çalışmada Sivrihisar geleneksel konutlarını araştırmış ve konutlarda bulunan şarapana mekânlarını tespit etmiştir. Bunlardan biri de Kurşunlu Mahallesi, Yenidoğan Sokak, 9 No’lu konuttur (Tablo 6).

Kurşunlu Mahallesi, 9 No'lu Konut		“Şarapana” Mekânı	
Plan Şemasında Şarapana'nın Yeri		Şarapana'nın Fotoğrafi	
Eskişehir, Sivrihisar			
	(Uslu, 2003: 178)	(Uslu, 2003: 184)	
Mekânsal Birim Parametreleri			
Nötr Mekân	☐ Avlu		
Özelleşmiş Mekân	☒ Mutfak ☐ Depo ☐ Tuvalet ☐ Hamam ☐ Dükkan		
Çok Amaçlı Mekân	☐ Oda ☐ Sofa		
Kullanıcı Gereksinme Parametreleri			
Fiziksel Gereks.	☒ Mekânsal ☐ Sağlık ☒ Fiziksel Çevre Ş. ☐ Güvenlik		
Psikososyal Gereks.	☐ Mahremiyet ☐ Estetik ☐ Davranışsal ☐ Toplumsal		

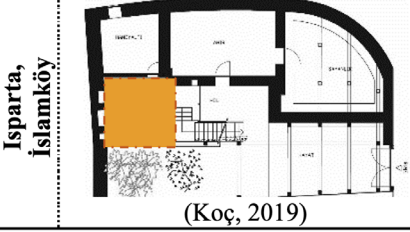

Tablo 6: Kurşunlu Mahallesi, 9 No'lu Konut 'Şarapana' Mekânı

Isparta, İslamköy, 'Yerden Ev': Isparta ilinin Atabey ilçesine bağlı İslamköy köyünde, ikinci dereceden tescilli bir konut olan Hüseyin TUNCEL Evi, bölgenin yerel kimlik unsurlarını bünyesinde barındıran, plan tipolojisini yansıtan, fiziksel ve sosyal etmenlerle biçimlenme göstermiş karakteristik bir konuttur. İslamköy konutlarının önemli bir mekân olan 'yerden ev', genellikle 20 m² ebadındadır. İslamköy'de yapılan alan çalışmasıyla birlikte muhtar, yerel halk ve uzman grubun yer aldığı görüşmeler neticesinde yerden eve dair bilgiler edinilmiştir. Evde yaşayan bireylerin en yaşlılarının gün içerisinde vakit geçirdikleri mekândır. Zemin katta yer alan yerden evde; mutlaka bir pencere boşluğu bulunmaktadır. Konut içerisindeki sirkülasyonun bu sayede kolay takip edilebilmesi mümkündür (Koç, 2019: 71) (Tablo 7). Bu nedenle 'yerden ev' mekânının hem yaşlılar fiziksel hem psikososyal gereksinimlerle var olduğunu görmek mümkündür.

Hüseyin Tuncel Evi	“Yerden Ev” Mekânı
Plan Şemasında Yerden Ev’in Yeri	Yerden Ev’in Fotoğrafi
 <p>(Koç, 2019)</p>	 <p>(Koç Altuntaş, 2019 Kişisel Arşiv)</p>
Mekânsal Birim Parametreleri	
Nötr Mekân	☐ Avlu
Özelleşmiş Mekân	☐ Mutfak ☐ Depo ☐ Tuvalet ☐ Hamam ☐ Dükkan
Çok Amaçlı Mekân	☒ Oda ☐ Sofa
Kullanıcı Gereksinme Parametreleri	
Fiziksel Gereks.	☒ Mekânsal ☒ Sağlık ☐ Fiziksel Çevre Ş. ☐ Güvenlik
Psikososyal Gereks.	☐ Mahremiyet ☐ Estetik ☒ Davranışsal ☒ Toplumsal

Tablo 7: İslamköy Hüseyin Tuncel Evi ‘Yerden Ev’ Mekânı

Isparta, İslamköy, ‘Haney Altı’: Isparta ilinin Atabey ilçesine bağlı İslamköy köyünde, ikinci dereceden tescilli bir konut olan Hüseyin Tuncel Evi ele alınmıştır. Konutta yöreye özgü bir mekân olan haney altı incelenmiştir. Bu mekân yerel halk tarafından edinilen bilgiye göre sıklıkla erzak deposu olarak kullanılmaktadır. Zemin katta olup konut ile ilişkilidir. Genellikle 20 m2 ebadındadır. Bunun yanı sıra, yalnızca erzak deposu değil, bazı durumlarda mutfak olarak da kullanılmıştır. Tarımın geçim kaynaklarından bir tanesi olması sonucunda, hasat zamanındaki meyvelerin kurutulması, bulgur, un gibi temel kuru gıdaların saklanabilmesi sağlanmaktadır (Koç, 2019: 72). Bu nedenle fiziksel gereksinimlerden kaynaklı kullanılan bir mekân hâline gelmiştir (Tablo 8).

Hüseyin Tuncel Evi	“Haney Altı” Mekânı
Plan Şemasında Haney Altının Yeri	
 <p>(Koç, 2019)</p>	 <p>(Koç Altuntaş, 2019 Kişisel Arşiv)</p>
Mekânsal Birim Parametreleri	
Nötr Mekân	☐ Avlu
Özelleşmiş Mekân	☐ Mutfak ☒ Depo ☐ Tuvalet ☐ Hamam ☐ Dükkan
Çok Amaçlı Mekân	☐ Oda ☐ Sofa
Kullanıcı Gereksinme Parametreleri	
Fiziksel Gereks.	☒ Mekânsal ☐ Sağlık ☒ Fiziksel Çevre Ş. ☒ Güvenlik
Psikososyal Gereks.	☐ Mahremiyet ☐ Estetik ☐ Davranışsal ☐ Toplumsal

Tablo 8: İslamköy Hüseyin Tuncel Evi ‘Haney Altı’ Mekânı

Sivas, Divriği, ‘Toyhane’: Sivas ilinin Divriği ilçesinde bulunan geleneksel konutlar; kültür-mekân etkileşimi adına önemli örnekleri barındırmaktadır. Anadolu konut mimarisini ve Divriği ev karakterini yansıtan Alanlıoğlu Çalapverdi konutunda; toyhane mekânı ele alınmıştır. Divriği’ye özgü olan bu mekân evin merkezini oluşturmaktadır. Aslında kış odası olarak değerlendirilmekte, fakat toplantı yapılan, küçük ölçekli nişan, sünnet organizasyonlarının gerçekleştirilebildiği fonksiyonel bir mekân olarak da kullanılmaktadır. Önemli bir mekân olmasından kaynaklı olarak diğer mekânlar ‘Toyhane’ etrafında konumlandırılmıştır. Toplumsal ve sosyal ihtiyaçların karşılanabildiği mekân; Sivas ilinin soğuk hava şartlarında kış ayları için, alttan ısıtma imkânına sahip sehpa ile kürsübaşı adlı birimde oturulabildiği (Çelimli, 2016), böylelikle hem fiziksel gereksinme şartlarını hem de sosyal gereksinmeyi karşıladığını söylemek mümkündür (Tablo 9).

Alanlıoğlu Çalapverdi Evi		“Toyhane” Mekânı	
Plan Şemasında Toyhane'nin Yeri		Toyhane'nin Fotođrafı	
Sivas, Divriği			
	(Çelimli, 2016: 183)	(Çelimli, 2016: 25)	
Mekânsal Birim Parametreleri			
Nötr Mekân	☐ Avlu		
Özelleşmiş Mekân	☐ Mutfak ☐ Depo ☐ Tuvalet ☐ Hamam ☐ Dükkan		
Çok Amaçlı Mekân	☒ Oda ☐ Sofa		
Kullanıcı Gereksinme Parametreleri			
Fiziksel Gereks.	☒ Mekânsal ☐ Sağlık ☒ Fiziksel Çevre Ş. ☐ Güvenlik		
Psikososyal Gereks.	☐ Mahremiyet ☐ Estetik ☒ Davranışsal ☒ Toplumsal		

Tablo 9: Divriği Alanlıoğlu Çalapverdi Evi ‘Toyhane’ Mekânı

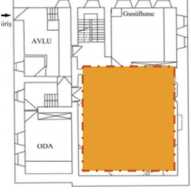

Rize, Fındıklı, ‘Serender’: Serenderler, mısır, meyve gibi yiyeceklerin depolanması, havalandırılması ve hayvanlardan uzak tutulması amacıyla kullanılan bu mekân; mekânsal ve fiziksel çevre şartlarının ortaya koyduğu bir gereksinmeyle var olmaktadır (Güler, 2013). Rize ilinin Fındıklı ilçesinde yer alan ve ikinci dereceden tescilli bulunan Aydınoğlu Evi Doğu Karadeniz kırsal mimarisinin yerel kimliğini ortaya koyan, yöreye ait plan tipolojisini yansıtan karakteristik bir konuttur. Konutun önemli bir mekânı olan ‘serender’, yapım tekniği ve mimari özellikleriyle dikkat çekmektedir. Dört ahşap dikme üzerinde yükselen tek işlevli Serender, konuttan bağımsızdır. Bodrum katta dört ahşap dikme üzerinde yükselmekte ve tamamı ahşap malzmeden oluşmaktadır. Serenderin yerden yükseltilmesi; iklimsel özelliklerden kaynaklı olmakla birlikte neme karşı alınan bir önlemdir (Tablo 10).

Aydınoğlu Evi		“Serender” Mekânı	
Plan Şemasında Serenderin Yeri		Serenderin Fotoğrafi	
Rize, Fındıklı	 (Kahya ve Güler, 2015: 5)	 (Güler, 2013: 103)	
	Mekânsal Birim Parametreleri		
Nötr Mekân	☐ Avlu		
Özelleşmiş Mekân	☐ Mutfak ☒ Depo ☐ Tuvalet ☐ Hamam ☐ Dükkan		
Çok Amaçlı Mekân	☐ Oda ☐ Sofa		
Kullanıcı Gereksinme Parametreleri			
Fiziksel Gereks.	☒ Mekânsal ☐ Sağlık ☒ Fiziksel Çevre Ş. ☐ Güvenlik		
Psikososyal Gereks.	☐ Mahremiyet ☐ Estetik ☐ Davranışsal ☐ Toplumsal		

Tablo 10: Fındıklı Aydınoğlu Evi ‘Serender’ Mekânı

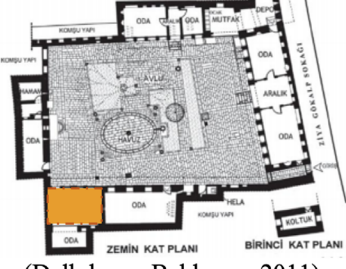

98

Erzurum, İspir, ‘Tandirevi’: Erzurum ilinin İspir ilçesinde bulunan İspir evleri, Türk evi için önem teşkil eden örnekleri barındırmaktadır. Bunlardan biri olan Hanağası konutu, Türk mesken mimarisini yansıtan plan tipolojisi ve mekânsal organizasyonlara sahiptir. Tandirevi mekânı; evin girişinde bulunan, sirkülasyonun yoğun olduğu bir mekândır. Mutfak işlevi gören bu mekân; oldukça özelleştirilmiştir. Tandirevinde bulunan; terek, kurun, tandırbaşı adı verilen önemli elemanlar bulunmaktadır. Kırılma adı verilen çatı örtüsü ile Erzurum’un kış mevsimi koşullarında tandirevinin sıcaklığı, yaz aylarında ise kalın duvarlarından dolayı serinliği nedeni ile en fazla vakit geçirilen yaşama mekânları arasında yer almaktadır (Gök ve Kayserili, 2013). Bu kadar özelleştirilerek fonksiyonel biçimde kullanılabilmesi hem iklimsel koşulların mekâna yansımaları hem de sosyal gereksinimlerin tandirevi mekânı ile karşılanabiliyor olmasından kaynaklıdır (Tablo 11). Tandirevi Türkiye’de farklı bölgelerde benzer işlevlerle bulunmakta fakat her yörenin şartlarına göre kendine özgü şekillenerek sözlü olarak aynı veya farklı kelimelerle ifade edilmektedir.

Hanağası Evi	“Tandirevi” Mekânı
<p>Erzurum, İspir</p> <p>(Gök ve Kayserili, 2013: 207)</p>	<p>Plan Şemasında Tandirevinin Yeri</p> <p>(Gök ve Kayserili, 2013: 187)</p>
Mekânsal Birim Parametreleri	
Nötr Mekân	☐ Avlu
Özelleşmiş Mekân	☒ Mutfak ☐ Depo ☐ Tuvalet ☐ Hamam ☐ Dükkan
Çok Amaçlı Mekân	☐ Oda ☐ Sofa
Kullanıcı Gereksinme Parametreleri	
Fiziksel Gereks.	☒ Mekânsal ☐ Sağlık ☒ Fiziksel Çevre Ş. ☐ Güvenlik
Psikososyal Gereks.	☐ Mahremiyet ☐ Estetik ☐ Davranışsal ☒ Toplumsal

Tablo 11: İspir Hanağası Evi ‘Tandirevi’ Mekânı

Diyarbakır, ‘Serdap’: Geçmiş yüzlerce yıl öncesine dayanan Diyarbakır’ın geleneksel evlerinin yapım tasarımında en belirleyici etkenlerden biri iklimsel sınırlamalar, kültür ve coğrafik koşullara karşı geliştirilen mimari tasarım çözümleri olmuş ve bunlar yerel mimari kimliğin oluşumunu beraberinde getirmiştir (Payaslı Oğuz ve Halifeoğlu, 2017). Diyarbakır evlerinin karakteristik bir özelliği de serdaplardır. Sıcak iklimin bir sonucu olarak serin ortamlara ihtiyaç duyulan konutlarda bodrum kat veya avlunun bir kat aşağısında yer alan serdaplarda eyvan ve avlular yetersiz kalınca buna önlem olarak bir nevi sığınak olarak kullanılmaktadır (Baran ve Yılmaz, 2010; Dalkılıç ve Bekleyen, 2011). Yön olarak genellikle kuzeye bakan serdaplarda fiskiyeli havuz vazgeçilmez bir öge olup; havuzdaki suyun verdiği serinlik ve görsel zenginlik dinlenmeye en uygun ortamı sağlamaktadır (Kürkçüoğlu, 2009). Diyarbakır’da serdap örneği bulunan konutlardan biri de Cahit Sıtkı Tarancı Konutu’dur (Tablo 12).

Cahit Sıtkı Tarancı Evi		“Serdap” Mekânı	
Plan Şemasında Serdap'ın Yeri		Serdap'ın Fotoğrafi	
Diyarbakır	 (Dalkılıç ve Bekleyen, 2011)	 (Kürkçüoğlu, 2009)	
	Mekânsal Birim Parametreleri		
Nötr Mekân	☐ Avlu		
Özelleşmiş Mekân	☐ Mutfak ☐ Depo ☐ Tuvalet ☐ Hamam ☐ Dükkan		
Çok Amaçlı Mekân	☒ Oda ☐ Sofa		
Kullanıcı Gereksinme Parametreleri			
Fiziksel Gereks.	☒ Mekânsal ☐ Sağlık ☒ Fiziksel Çevre Ş. ☐ Güvenlik		
Psikososyal Gereks.	☐ Mahremiyet ☒ Estetik ☐ Davranışsal ☐ Toplumsal		

Sonuç

Geleneksel konutların biçimlenişi farklı bölgelerin toplumsal, kültürel, coğrafi yapılarına göre değişim göstermektedir. Bu farklılığın en büyük belirleyicisi toplulukların yaşadıkları çevre ile etkileşimi sonucu ortaya çıkan kullanıcı gereksinimleridir. Konut kullanıcılarının bölgenin doğal ve kültürel özelliklerinin etkisiyle şekillenen gereksinimler ile birlikte ek mekânlara ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Bu mekânlardan avlu, haremlik-selamlık, tandır evi gibi bazılarının birçok bölgede bulunmakla birlikte bölgeden bölgeye biçimlenişinin farklılık gösterdiği görülürken, serender, toyhane veya haney altı gibi mekânların ise belirli bir bölgedeki gereksinimlere yönelik olarak ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Bu çeşitlilik ve farklılaşma kimi zaman fiziksel ihtiyaçlar kimi zaman ise psiko-sosyal koşulların yarattığı ihtiyaçlardan kaynaklanmaktadır.

Çalışma kapsamında güçlü bir kültürel birikime sahip Türkiye'nin farklı coğrafyalarında yer alan geleneksel konutlar kullanıcı gereksinmelerine bağlı olarak kurgulanan bölgeden bölgeye değişiklik gösteren ve bölge özelinde özgünleşen, bazen de birçok bölgedeki uygulamalarda görülüp, fiziksel niteliği ve ismi değişen konut bölümlerini incelenmiştir. Bunun sonucunda bütüncül bir yaklaşımla ele alındığında; kültür-mekân etkileşimini görmek mümkündür. Türkiye'nin çeşitli coğrafyalarından seçilen konutlarda mekânsal okumalar doğrultusunda ortaya çıkan tespitler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Konutlarda yörenin iklimsel özelliklerine göre şekillenmiş farklı mekânsal gereksinmelerin oluştuğu görülmüştür. Bu sebeplerdir ki iklim koşulları daha sıcak geçen bölgelerdeki konutlarda serin mekânlara gereksinim duyularak ona yönelik mekânsal düzenlemeler yapılırken iklimi daha soğuk olan bölgedeki konutlarda daha sıcak mekânlara ihtiyaç duyulmuştur. Bu doğrultuda alınan ek önlemlerle, fiziksel çevre koşullarından korunma veya faydalanma stratejileri geliştirilmiş ve konutların çevre ile daha uyumlu hâle getirilmeye çalışıldığı görülmüştür.

- Bölgenin iklimsel koşullarının bir diğer etkisi de bölgede yetişen ürün çeşitliliği üzerindedir. Bu çeşitlilik, ürünlerin yapım-üretim faaliyetleri için duyulan mekânsal ihtiyaçları beraberinde getirmiştir. Örneğin, Sivrihisar bölgesinde yoğun olarak üretilen üzüm, bölgedeki konutlarda üzümün işlenebilmesi için 'şarapana' mekânının ortaya çıkmasına neden olmuştur.
- Çevresel koşullar ile birlikte değerlendirildiğinde mekânların genelinde mekânsal kullanım esnekliği ve mekânların birbiriyle doğrudan bağlantısını sağlayan diğer mekânlar ön plana çıkar. Bu nedenle neredeyse her konutta temel konut içi dolaşım alanları, koridorlar yerine diğer yaşamsal işlevleri de karşılayan avlu ve sofa olarak ortaya çıkar.
- Farklı bölgelerde yer alan konutlarda bazı mekânların aynı işlevleri karşılamalarına rağmen her yörenin mimarisinin fiziksel ve kültürel şartlara bağlı olarak kendine özgü şekillendiği ve bu yapıların yerel ağla aynı veya farklı kelimelerle ifade edildiği görülmüştür.
- Birçok bölgede varlığına rastlanan haremlik-selamlık, mahremiyetin etkisi ile ortaya çıkan ve bölgelere göre fiziksel karakteri değişen bir mekândır. Urfa özelinde ele alındığında; bölgede yaşanan yoğun mahremiyet ve iklimsel koşulların mekân özelliklerini değiştirdiği görülmektedir. Bir diğer örnek ise tandirevi mekânıdır. Türkiye'nin bazı coğrafyalarında rastlanan tandirevi, Erzurum evleri ölçeğinde ele alındığında çatı örtüsü ve iklimsel özellikler ile o yöreye özgü karakteristik bir mekân hâlini almıştır.
- Bazı mekânlar ise bölgelerdeki toplumsal yapıya göre bölge özelinde ortaya çıkar. Toyhane mekânı ise gereksinmeden dolayı ortaya çıkan ve yalnızca o bölgeye has olan bir mekân olarak karakteristik bir özellik göstermektedir. Bir diğer örnek olarak yerden ev mekânı verilebilir. İşlevsel özellikleri nedeni ile birçok bölgede kendini gösteren yerden ev, Isparta-İslamköy evlerine özgü olarak konut içerisinde konumlanmakta ve psiko-sosyal ihtiyaçlarla biçimlenmektedir.

Sonuç olarak; geleneksel konutlarda kullanıcı gereksinimleri kültürel etkenler ve çevresel koşullar göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir. Kültürel mirasın sürekliliği için yeni tasarımlarda bu ilişkinin bilinmesi kullanıcı konforu açısından olumlu sonuçlar doğuracaktır. Ek olarak kullanıcı gereksinimleri sürekli dönüşen bir kavramdır. Bugünün gereksinimleri ile yüzyıl öncesinin hatta 10 yıl öncesinin gereksinimleri farklılaşır. Bu bağlamda bulunulan döneme bağlı gereksinimlerin dikkate alınması tasarımda en önemli etkenlerden biri olarak ortaya çıkar. Her yapı bulunduğu bölge şartları doğrultusunda farklı gereksinimleri beraberinde getireceğinden, tasarıma başlamadan önce yapının türü ve bölgenin koşulları ile birlikte ele alınarak çözümler üretilmelidir.

Kaynakça

- Akkoyunlu, Z. (1988). **Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri**. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Akkoyunlu, Z. (1989). **Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Alga, R. (2005). **Yaşam Döngüsüne Bağlı Olarak Konut Tasarımını Etkileyen Faktörler**. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Almhafdy, A., Ibrahim, N., Ahmad, S. S., ve Yahya, J. (2013). "Courtyard Design Variants And Microclimate Performance". **Procedia-Social And Behavioral Sciences, Elsevier**, 101, s. 170-180.
- Altman, I. ve Chemers, M.M. (1980). *Culture and Environment*. Cambridge: Cambridge University Pres.
- Aras, R., Yıldırım, K. ve Utar, M. (2003). "Sosyo-Kültürel Değişimin Geleneksel Urfa Evlerinde Mekân Organizasyonuna Etkisi". **G.Ü. Fen Bilimleri Dergisi**, 16 (4).
- Arboleda, G. (2006). <http://www.ethnoarchitecture.org/web/articles/article/449> (Erişim Tarihi: 26.01.2017).
- Arcan, E. ve Evcı, F. (1987). **Mimari Tasarım Yaklaşım 1: Bina Bilgisi** Çalışmaları. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi.
- Arseven, C. E. (1984). **Türk Sanatı**. İstanbul: 104.
- Asatekin, G. S. (1994). "Anadolu'daki Geleneksel Konut Mimarisinin Biçimlenmesinde Aile-Konut Karşılıklı İlişkilerinin Rolü". **Kent, Planlama Politika, Sanat Tarih Okyay Anısına Yazılar**, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Atasoy, A. (1973). **Değişen İhtiyaçlar Karşısında Konut Tasarımının Mevcut Konutların Değerlendirilmesi Yolu İle Geliştirilmesi**. İstanbul İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi.
- Ateş, M., (1988). **Toplu Konutlarda Esneklik Amaçlı Yaklaşımlar Üzerine Bir İnceleme**. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Baran, M ve Yılmaz, A. (2010). "Geleneksel Diyarbakır Evlerinde Avlu ve Su Ögesi". **Diyarbakır'da Doğal Hayat, Su, İklim, Enerji ve Maden**, Cilt III, s. 190-198.
- Bayazıt, N. (1982). **Planlamaya ve Tasarlamaya Katılma**. İstanbul: İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi.
- Bayazıt, N. (2016). "Safranbolu Evlerinin Plan Tipolojisi ve Kullanıcı İhtiyaçları Hiyerarşisi". **Tasarım+Kuram**, 10(17):1-1.
- Bektaş, C. (1996). **Türk Evi**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bölükbaşı Ertürk, E. (2004). **Osmanlı Döneminde Safranbolu Su Mimarisi**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bölükbaşı Ertürk, E. (2010). "Safranbolu'da Su Mimarisi: Havuzlu Oda/Sofa-Havuzlu Selamlık Köşkü". **Erdem**, 56, s. 27-58.
- Buğday, H. A. (1991). **Endüstrileşmiş Toplu Konutta Farklı Kullanıcı Gereksinmelerini Karşılıklı Çözümler Doğrultusunda Bir Mimari Tasarım Araştırması**. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Canbulat, İ. (2011). Safranbolu'nun Havuzlu Konakları. Erişim adresi: <https://gulevisafiranbolu.wordpress.com/2011/11/15/safranbolunun-havuzlu-konaklari/> (Erişim tarihi: 03.04.2021)
- Çelimli, M. A. (2016). **Divriği Kent Dokusundaki Geleneksel Konut Mimarisinin İncelenmesi ve Örnek Sokak Sağlıklaştırması Üzerine Bir Değerlendirme**. Kayseri: Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Dalkılıç, N. ve Bekleyen, A. (2011). "Geçmişin Günümüze Yansıyan Fiziksel İzleri: Geleneksel Diyarbakır Evleri". **Medeniyetler Mirası Diyarbakır Mimarisi**, s. 417-462.
- Dönmez, Y. Özyavuz, M. Gökyer, E. (2015). "Safranbolu Kentinin Konut ve Site Alanlarının Yeşil Alan Durumlarının Saptanması". **İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi**, 5(11), s. 1-12.
- Eldem, S. H. (1986). **Türk Evi Plan Tipleri**, İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Erdentuğ, N. (1972). **Türkiye Türk Toplumlarında Kültürel Antropojik [Etnolojik] İncelemeler**. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No: 29.
- Erkman, U. (1982). **Mimari İçin Bir Veri Üretim Yöntemi Olarak Çevre Analizi**. İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi.
- Ersoy, Z. (2010). "Mimari Tasarımda Kullanıcı Odaklı Süreçler". **Mimarlık**, 351, s. 68-72.
- Faiz Büyükkam, S. ve Zorlu, T. (2018). "Güneydoğu Anadolu Bölgesi Geleneksel Konutlarında Mahremiyet". **The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication**, 8(2), s. 422-436.
- Gedik, K. (2019). **Revealing The Values Attributed By The Inhabitants In Historic Urban Landscapes: The Case Of Sivrihisar**. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Gök, Y. ve Kayserili, A. (2013). "Geleneksel Erzurum Evlerinin Kültürel Coğrafya Perspektifinden İncelenmesi". **Eastern Geographical Review**, 18(30).
- Gül, B. (1993). **Kullanıcı Çevre Uyum Probleminin Tasarım Süresinde Çözümlemesi**. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Güler, K. (2013). Doğu Karadeniz Kırsal Mimarisinden Bir Örnek: Rize-Fındıklı Aydınoglu Evi. **VIII. Uluslararası Sinan Sempozyumu**, 25-26.

- Günel, B. (2006). **İnsan-Mekân İletişim Modeli Bağlamında Konutta Psiko-Sosyal Kalitenin İrdelenmesi**. Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Gürel, S. (2010). **Geleneksel Konutların Biçimlenmesinde İklim Ögesinin Etkinliği: Safranbolu Örneği**. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Güremen, L. (2016). "Konut ve Yerleşim Alanı Kullanıcı Algısının Memnuniyet ve Tercih Davranışına Etkisi Üzerine Bir Araştırmada Amasya Örneği". **Technological Applied Sciences**, 11(2), s. 24-64.
- Halaç, H. H. (2019). "Türk Konutunda Mahremiyet İçin Düzenlemeler". **The Journal of Social Sciences**, 38(38), s. 50-72.
- Hatipoğlu, E. (2015). **Geleneksel Beypazarı Evlerinin Sürdürülebilir Mimarlık İlkeleri Kapsamında Değerlendirilmesi**. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kahya, Y., ve Güler, K. (2015). "Fındıklı Aydınoğlu Evi ve Yöresel Yapı Terminolojisi". **Ukhad**, 1.
- Karaçizmeli, M. (2011). **Urfa İli Geleneksel Konut Yapılarının Malzeme ve Plan Tipi Farklılıklarının İklimsel Performans Açısından Değerlendirilmesi**. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Karasözen Seklice, R. (1993). **Kültürel Değişim Süreci İçinde Türk Konutlarının Mahremiyet Açısından İncelenmesi**. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalı.
- Koç, S. (2019). **Geleneksel Konutların İç Mekân Kurgusunu Yerel Kimlik Unsurları İle Okumak: İslamköy Örneği**. Yüksek Lisans Tezi, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Korur, S. Sayın, S. Oğuzalp, E. ve Korkmaz, S. (2006). "Konutlarda Kullanıcı Gereksinimlerine Bağlı Olarak Yapılan Cephe Müdahalelerinin Fiziksel Çevre Kalitesine Etkisi". **Selçuk Üniversitesi Mühendislik, Bilim ve Teknoloji Dergisi**, 21(3), s. 177-190.
- Konak, D. (2016). Diyarbakır Sur İçindeki Ev Yapısı, Cahit Sıtkı Tarancı Evi. **Cultural Landscape Rebulding After Decay International Conference**, 17-18 December, İstanbul.
- Kuban, D. (1982). **Türk Evi Geleneği Üzerine Gözlemler, Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler**. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Kuban, D. (2002). **Mimarlık Kavramları: Tarihsel Perspektif İçinde Mimarlığın Kuramsal Sözlüğüne Giriş**. İstanbul: YEM Yayınları.
- Kutlu, İ. ve Soyluk, A. (2021). "Artuklu Dönemi Mimarisinin Anadolu Cami Tipolojisindeki Etkilerinin İncelenmesi". **Social Science Development Journal**, 6(24), s. 22-43.
- Kürkçüoğlu, A. C. (2009). "Serdab". **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 36, s. 550-551.
- Lawrence, J.R. (1987). **Housing, Dwellings and Homes, Design Theory Research and Practise**. Chichester: John Wiley and Sons.
- Moslow, A. H. (1964). **The theory of the hierarchy of needs, in The Problems of Personality and Motivation in American Psychology**. Eds. Reykowski, J., Pwn, Warsaw, Poland, pp. 105-136.
- Muşkara, Ü. (2017). "Kırsal Ölçekte Geleneksel Konut Mimarisinin Korunması: Özgünlük". **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 37, s. 437-448.
- Özyalvaç, P. Ş. (2015). İstanbul Konut Mimarisinde Lüks ve Konfor (18.Yüzyıl). Doktora Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Özyılmaz, H. (2001). **Diyarbakır'daki Yeni Yerleşim Bölgelerinde Kullanıcı Gereksinimlerinin Konut ve Çevre Açısından İncelenmesi**. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Payaslı Oğuz, G, Halifeoğlu, F. (2017). "Geleneksel Diyarbakır Evlerinde Yapım Tekniği ve Malzemede Koruma Sorunları". **Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Dergisi**, 8(2), s. 345-358.
- Rapoport, A. (1980). "Cross- Cultural Aspects of Environmental Design". I. Altman, A. Rapoport, J. F. Wohlwill (Der.). **Human Behaviour and Environment: Environment and Culture**, Vol. 4, New York: Plenum Press.
- URL 1 'Yöresel Mimari Özelliklere Uygun Tip Konut Projesi Şanlıurfa Evleri' https://webdosya.csb.gov.tr/db/destek/icerikler/sanl-urfa_yoresel-20191127140851.pdf
- URL2 'Şanlıurfa Kültür ve Turizm Rehberi' https://www.sanliurfa.bel.tr/files/1/bsb_sonra/il_kultur_mudurlugu/14_sanliurfa_kultur_ve_turizm_rehberi.pdf
- Uslu, G. (2003). **The Restoration Project of Zaimoğlu Konağı in Sivrihisar**. Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Uzunoğlu, K. ve Özer, H. (2014). "Toplu Konutların Ön Tasarım Aşamasında Değerlendirilmesi". **Megaron**, 9(3), s. 167-189.
- Sayan Y. (2003). "Sivrihisar Evlerinden İki Örnek". **Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi**.
- Yürekli, H. ve Yürekli, F. (2007). **Türk Evi: Gözlemler ve Yorumlar**. İstanbul: YEM Yayınları.